

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.6.12>

PRZESTRZEŃ TOPONIMICZNA FOLKLORU I PROBLEM JEGO OPISU LEKSYKOGRAFICZNEGO

Ruslan Serdeha

*kandydat nauk filologicznych, docent,
docent Katedry Języka Ukraińskiego*

*Charkowskiego Uniwersytetu Narodowego imienia W.N. Karazina (Charków, Ukraina),
doktorant Katedry Ukrainoznawstwa i Lingwodydaktyki Charkowskiego Narodowego Uniwersytetu
Pedagogicznego imienia H.S. Skovorody (Charków, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0001-7064-4547

ruslan.serdega@ukr.net

Adnotacja. Aktualnym zadaniem ukraińskiej lingwofolklorystyki jest opracowanie metodologicznych podstaw leksykograficznego opisu jednostek słownych dostępnych w języku folkloru. Wywiad przedstawia przykłady leksykografii nazw geograficznych występujących w tekstach ustnej sztuki ludowej. Rozważamy toponimy wycofane ze zbiorów ustnej sztuki ludowej, które zostały opublikowane w XX-XXI wieku. Interpretując znaczenie takich jednostek, konieczne jest nakreślenie położenia geograficznego tych rzeczywistości, które nazywają. W razie potrzeby należy podać informacje o aktualnej nazwie miejscowości i poprzedniej. Nazwy miejsc mogą również wykazywać szacunkowe odcienie semantyczne. Takie odcienie należy również zapisać w artykule słownikowym. Nazwy miejsc mogą mieć warianty nazw w tekstach folkloru, które również muszą być odzwierciedlone w artykułach słownikowych. Słownictwo języka folkloru powinno bardziej skłaniać się ku leksykograficznym pracom typu językowego, dlatego opisowi nazw miejsc powinny towarzyszyć minimalne informacje gramatyczne.

Słowa kluczowe: toponim, język folkloru, oikonim, choronim, hydronim, nazwa miejsca, słownik języka folkloru.

THE TOPONYMIC SPACE OF FOLKLORE AND THE PROBLEM OF ITS LEXICOGRAPHIC DESCRIPTION

Ruslan Serdeha

*Candidate of Philological Sciences (Ph.D.), Associate Professor,
Associate Professor of the Ukrainian Language*

V. N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine),

*Doctoral Candidate of the Department of Ukrainian Studies and Linguistic didactics of the G. S. Skovoroda
Kharkiv National Pedagogical University*

(Kharkiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-7064-4547

ruslan.serdega@ukr.net

Abstract. An urgent task of Ukrainian linguistic folkloristics is the development of methodological principles for the lexicographic description of verbal units found in the language of folklore. The survey provides examples of lexicographic description of geographical names found in folklore texts. We considered toponyms removed from folklore collections published during the 20th-21st centuries. When interpreting the meaning of such units, it is necessary to outline the geographical location of the realities they name. If necessary, you should provide information about the current name of the area and the former one. Toponyms may also have evaluative semantic nuances. Such shades should be recorded in the dictionary article. Geographical names may have variant names in folklore texts, which should be reflected in dictionary entries. The dictionary of the language of folklore should gravitate more towards lexicographic works of the linguistic type, therefore the description of toponyms should be accompanied by minimal grammatical information.

Key words: the toponym, the language of folklore, the oikonym, the horonym, the hydronym, the geographical name, dictionary of the language of folklore.

ТОПОНІМНИЙ ПРОСТІР ФОЛЬКЛОРУ ТА ПРОБЛЕМА ЙОГО ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО ОПИСУ

Руслан Сердега

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови*

*Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(Харків, Україна),*

*докторант кафедри українознавства і лінгводидактики
Харківського національного імені Г. С. Сковороди
(Харків, Україна)*

ORCID ID: 0000-0001-7064-4547

ruslan.serdega@ukr.net

Анотація. Актуальним завданням української лінгвофольклористики є розробка методологічних засад лексикографічного опису словесних одиниць, наявних у мові фольклору. У розвідці подано приклади лексикографування географічних найменувань, що зустрічаються в текстах усної народної творчості. Нами розглянуто топоніми, вилучені зі збірок усної народної творчості, що видавалися протягом ХХ-ХХІ століття. При тлумаченні значення таких одиниць обов'язково слід окреслювати географічне положення тих реалій, що вони називають. За потреби варто подавати інформацію про нинішню назву місцевості та колишню. У топонімів можуть також з'являтися оцінні смислові відтінки. Такі відтінки теж потрібно фіксувати у словниковій статті. Географічні назви можуть мати в текстах фольклору варіантні найменування, які теж необхідно відбивати у словникових статтях. Словник мови фольклору має більше тяжити до лексикографічних праць лінгвістичного типу, тому опис топонімів повинен супроводжуватися й мінімальною граматичною інформацією.

Ключові слова: топонім, мова фольклору, ойконім, хоронім, гідронім, географічна назва, словник мови фольклору.

Вступ. Топонімічна лексика становить один із найбільш значущих пластів у словниковому фонді української мови. Вона здатна відбивати світосприйняття народу. Пишучи про географічні назви в думовому епосі, Т. П. Беценко зазначає, що топоніми виступають у фольклорних текстах як «унікальні маркери етночаспростору, національно-мовні символи, етнознакові одиниці» (Беценко, 2017: 108). Крім того, топоніміка як наука про географічні найменування має важливе значення для формування культурно-мовної компетенції. Усе це зумовлює актуальність дослідження цих назв. Тим більше що топонімічний простір фольклору сам по собі є ще недостатньо вивченим і належним чином не описаний у словниках, а він потребує, безумовно, відображення в спеціальних лексикографічних працях.

Звичайно, можна назвати певні здобутки в дослідженні топонімічних назв фольклору, а також спроб їх лексикографічного представлення. Н. М. Дубина дослідила функції топонімів у веснянках (Дубина 2000). Ю. Б. Дядищева-Росовецька розглядала таку лексику в якості джерела лінгвофольклористичних студій. Щоправда бере до уваги тільки гідроніми (Дядищева-Росовецька, 2017). Специфіку вживання мікротопонімів на матеріалі різних жанрів (легенд, переказів, коломийок) пробувала дослідити Н. В. Сокіл-Клепар (Сокіл-Клепар, 2020).

Певні теоретичні підвалини та принципи лексикографічного опрацювання фольклоронімів закладені в одній із розвідок Н. С. Колесник (Колесник, 2012). Також ця дослідниця здійснила першу в українському мовознавстві спробу накреслення схеми словникової статті для спеціальної лексикографічної праці, завданням якої має стати словниковий опис фольклоронімів У розвідці Н. С. Колесник «Структура статті в словнику фольклоронімів (на матеріалі бурлацьких та наймитських пісень)» не тільки запропоновано схему для побудови такого типу статей, а й наведено зразок лексикографування онімів, наявних у текстах бурлацьких та наймитських пісень (Колесник, 2014), проте топоніми в її розробці майже зовсім не тлумачаться (див., наприклад, **Коломия (1)** Коломия (1): Пропив місто Коломию, Станіслава й половину. Станіслава половину, Тисьмениці та й третину. (80-ті, Кольберг, Рокісє II), с. 75) (Колесник, 2014: 11). Відсутність опису семантики вона пояснює через покликання на курських лінгвофольклористів, які стверджують, що більшість власних назв у текстах усної народної творчості має те саме значення, що й у літературній мові, є добре відомими читачеві, і через це, мовляв, не потребуватимуть пояснення. Однак Н. С. Колесник не відмовляється повністю від опису семантики топоніма й зазначає, що пояснювати, тобто, витлумачувати треба насамперед маловідомі найменування, «для розуміння яких потрібне знання не лише про їх належність до певного онімного класу, а й мовні та екстралінгвальні асоціації, пов'язані з їхніми референтами» (Колесник, 2014: 9). Так, наприклад, до реєстрового слова «Станіслав» вона подає пояснення «Назва Івано-Франківська до 1962 року» (Колесник, 2014: 11). Звичайно, важко не погодитися з думкою дослідниці, що тлумачення перш за все потребують назви маловідомі. Однак значна частина слів певної мови належить до загальноживаної лексики і практично завжди відома її носіям, які широко використовують їх у своєму мовленні, проте такі лексеми все одно витлумачуються у словниках літературної мови. Також не слід забувати й про те, що відповідними словниками можуть користуватися й представники інших етнічних угруповань, які можуть

бути зовсім необізнаними з місцевими географічними реаліями. Наочним підтвердженням цієї нашої думки є хоча б розпочате філологічним факультетом Львівського національного університету імені Івана Франка в рамках серії «Теорія і практика викладання української мови як іноземної» видання «Лінгвокраїнознавчого словника власних назв». І. Р. Процик відзначає: «Лінгвокраїнознавчий словник власних назв є одним із важливих типів навчальних лексикографічних праць, його мета – подати різні тематичні групи національно значущих лексичних одиниць мови, ознайомити чужоземців з найвагомішими національними реаліями, позначеними власними назвами» (Процик 2011: 388). У словниках цього типу подано не тільки тлумачення значення власної назви, а й наводяться енциклопедичні відомості щодо неї. Наприклад, у словниковій статті про Свято-Покровський собор зазначено, що це старовинний храм у м. Харкові, а далі подаються енциклопедичні відомості історичного плану про час заснування цієї церкви та особливості функціонування в наш час. Тлумачення також супроводжується світлиною описуваної релігійної установи (Кметь, 2016: 9).

Отже, як бачимо, топоніми можна тлумачити, і таке пояснення має містити інформацію про геопросторові відношення описуваного об'єкта, тобто його географічне положення. У цьому, мабуть, і полягає своєрідність семантики топонімічних найменувань і саме, очевидно, географічним положенням зумовлюються певним чином й особливості лексикографічного опису таких назв. Географічні назви – це передусім простір, а його не можна належним чином описати, не застосувавши при цьому систему координат. Тому нам необхідно вказати, що за об'єкт перед нами (річка, озеро, море, гора, країна, місто, село, острів, півострів, фортеця, споруда, вулиця і т. ін.). Потім ми маємо окреслити розташування описуваного об'єкта, вказати, де саме він знаходиться, в якій частині світу, якій країні, якому місті і навіть, можливо, на якій вулиці.

Однак такий підхід щодо розкриття семантики власної назви не завжди є достатнім. На цю думку нас наштовхує «Словник конотативних власних назв» Г. П. Лукаш (Лукаш 2017). Ця лексикографічна праця, зазначає авторка, «містить такі власні назви, які «зберігають свою належність до пропріальної лексики і називають одиничний об'єкт, але набувають вторинного конотативного змісту» (Лукаш 2017: 3). У «Словнику конотативних власних назв» Г. П. Лукаш наявна, наприклад, словникова стаття, в якій описується значення хороніма «Америка». У ній подано як пряме значення цієї власної назви: «Частина світу у західній півкулі, між Тихим й Атлантичним океаном; складається з двох континентів – Північна Америка і Південна Америка» (Лукаш 2017: 32), так і вторинне значення із виразним конотативним змістом, що постає внаслідок метафоричного переосмислення, – «далека чужа країна» (Лукаш 2017: 32). Щоправда, вторинне значення цього слова, яке розвинулося на основі суміжності, – «країна Сполучені Штати Америки», укладачка словника не виносить в окреме значення. Використовує для його окреслення додаткові відомості енциклопедичного характеру: «В Америці розташовано 35 держав і 16 незалежних територій. Найчастіше асоціюється зі Сполученими Штатами Америки» (Лукаш 2017: 32). Пряме значення топоніма, яке окреслює його реальне місцезнаходження, обов'язково має відбиватися у «Словнику мови усної народної словесності», але й конотативне додаткове значення за його, звичайно, наявності теж.

Серед здобутків, пов'язаних із практичними спробами лексикографування топонімів, що функціонують у складі фольклорних текстів слід згадати кількаторінкову лексикографічну розробку Т. П. Беценко «Словник-показчик географічних найменувань» (Беценко, 2017: 109-111), що складається з реєстрового слова або словосполучення і сторінки з відповідного джерела (текстів дум за виданням: Украинские народные думы. М. : Главная редакция восточной литературы, 1972. 560 с.) (Беценко, 2017: 9). Показчик дослідниця супроводжує й цікавими спостереженнями. Зазначає, що власні назви «є маркерами певної доби, епохи, а отже – знаками національної культурної пам'яті» (Беценко, 2017: 109-111). До «Словника-показчика географічних найменувань» Т. П. Беценко включила топонімні одиниці, що функціонують тільки у фольклорних текстах лише одного жанру – думах. Дослідниця зазначає, що, крім власне інформативного навантаження, аналізовані топоніми виконують і художньо-образну функцію. Так, наприклад, **Запорізька Січ** символізує козацьку славу, **Дніпро** є символом України, а **Чигирин** уособлює гетьманську владу (Беценко, 2017: 108). У словнику-показчику Т. П. Беценко представлені такі типи топонімів, як гідроніми: гелоніми – болото **Супій**; дромоніми – **Муравський шлях**; інсулоніми – **Крим**, **Тендра**; літоніми – **Семенів Ріг**; пелагоніми (**Азовське море**, **Чорне море**), потамоніми (**Базавлук**, **Дніпро**, **Дністр**, **Дон**); ороніми (**Осавур-могила**); ойконіми (астіоніми – **Азов**, **Богуслав**, **Кафа**, комоніми – **Боровиця**, **Кумейки**); хороніми – **Вінниччина**, **Поділля**, **Польща**, **Туреччина**, **Україна** та ін.), природні хороніми – **Черкень-долина** та ін. (Беценко, 2017: 108). Оскільки дослідниця визначила свою лексикографічну розробку як показчик, то вона, зрозуміло, у такого роду праці може й не подавати тлумачень, однак у деяких випадках усе ж таки Т. П. Беценко використовує невеликі коментарі стосовно включених до показчика географічних найменувань – «країна», «місто», «острів», «річка». Інколи використовує більш вичерпні коментарі (Боровиця, село Черкаського району Черкаської області; Грабська земля – так називали магометанську землю, Козлов, нині місто Євпаторія; Кодима, притока Південного Бугу; Цареград, нині місто Константинополь у Туреччині; Хотія, фортеця на правому березі р. Дністр та ін. (Беценко 2017: 109–111).

Мета нашої розвідки полягатиме у встановленні найосновніших типів топонімів, властивих усній народній творчості українського народу, а також у поданні прикладів їх лексикографічного опису.

Основна частина. Матеріалом дослідження слугували власні географічні найменування, які було отримано способом суцільного добору зі збірок українського фольклору, виданих протягом ХХ-ХХІ ст.

Серед усіх різновидів топонімів у текстах української усної народної творчості найбільш представлені ойконіми. Такі найменування можуть мати пряме значення, тлумачення якого потребує окреслення їхнього

геопростору. Назви міст, селищ, сіл могли на певному етапі або зовсім зникати, або замінюватися сучаснішими найменуваннями. Тому за потреби слід подавати інформацію про сучасний і відповідно колишній стан. Також, як ми вже зауважували вище, у деяких власних географічних назвах можуть з'являтися додаткові смислові відтінки, які надають експресивного, оцінного забарвлення топонімові. Крім того, ойконіми, а також й деякі інші географічні назви (гідроніми, ороніми, хороніми) можуть мати в текстах фольклору варіантні найменування, які теж необхідно певним чином відбивати у словникових статтях, бо вони можуть слугувати основою для подальших пошуків у царині дослідження фольклорної топоніміки. Оскільки словник мови фольклору, на нашу думку, має більше тяжіти до лексикографічних праць лінгвістичного типу, а не енциклопедичного, то він має містити хоча б мінімальну граматичну інформацію. Наприклад, флексію родового відмінка. Якщо місто не українське, а іноземне, то варто подавати за можливості його назву також мовою оригіналу. Обов'язково словникові статті, в яких витлумачується власна географічна назва, мають супроводжуватися ілюстраціями з фольклорних текстів, що репрезентують якийсь одне із наявних у топоніма значень. Також потрібно вказувати джерело, з якого було вилучено контекст та його вихідні дані. Якщо використовуються підряд кілька ілюстрацій з одного джерела, то з метою економії місця можна використовувати примітку «Там само». Подамо далі зразки можливого лексикографічного опису таких назв.

Москва, -и. Москва-город. 1. Центр російської імперії, нині столиця Російської Федерації та адміністративний центр Московської області Росії (рос. Москва). Которий поїхав з кошовим на Москву, / Той буде панувати, / Зoberуть в члени, помежують землі, / А ми будем свині пасти (Героїчний епос українського народу: хрестоматія / упоряд. та приміт. О. М. Таланчук, Ф. С. Кислого. К. : Либідь, 1993. С. 165). А в Москві-городі в засіданні місті сенатори собирали / Ой собравшись вони в одно місто, стали способ обирати, / Якби в війська запорізького всі вольності одібрати (Там само, С. 162).

2. Столиця колишнього СРСР // перен. далеке місто. В нас б'є ступа, аж в Москві гупа (Дожилася Україна...: Нар. творчість часів голодомору і колективізації на Україні / збір. і прокомент. І. Бугаєвич. К. : Укр. письменник, 1993. С. 22).

3. перен. Москвалі, жителі Московії; неофіційна, побутова назва росіян. Ми йдемо знову, йдемо в бій / За кривди всі Москву карати, / Солодка смерть за нарид свій, / Вже більш неволі нам не мати (Стрілецькі пісні / упоряд., запис, вступ. ст., комент. та додат. О. М. Кузьменко. Львів: Ін-т народознавства НАНУ, 2005. С. 87); Чи будем з-під города, з-під Полтави утікати? Бо недурно Москва стала нас кругом / оступати! (Думи / упоряд. текст., вступ. ст., приміт. та ком. Г. А. Нудьги. К. : Рад. письменник, 1969. С. 305); Та я ще тую Москву могу сікти й рубати, / Ще не зарікаюся у білого царя й на столиці / побувати (Там само, С. 305).

4. перен. Велике місто. Не зразу Москва будувалася (Українські народні прислів'я та приказки: дожовтневий період / укл. В. Бобкова, Й. Багмут, А. Багмут. К. : Держ. вид-во худ. л-ри, 1963. С. 288).

Нью-Йорк, -у. Нев-Йорк, діал. 1. Найбільше місто в Сполучених Штатах Америки (англ. New York City), розташоване на Атлантичному узбережжі. Одного разу, понад вечір, походжає хлопець вулицею і чує: – Вечірні новини! Вечірні новини! То гукає хлопець, що продає газети. Таке буває у всіх великих містах – в Будапешті, в Нью-Йорку, Парижі... (Героїко-фантастичні казки / упоряд., передм. та приміт. І. П. Березовського. К. : Дніпро, 1984, С. 241); Мої мамця дома, а я в Америці, / Роблю я в Нев-Йорку, в той новий фабриці (Буд здрава, землеце: укр. народні пісні про еміграцію / упоряд., вступ. ст. і приміт. С. Й. Грици. К. : Муз. Україна, 1991. С. 81).

2. перен. Чуже місто, чужина. Кед я пришов до Нев-Йорку вночі, / Заплакали мої чорні очі (Там само, С. 56).

Очаків, -ова. Місто в Україні, Миколаївський район Миколаївської області; колишня фортеця Туреччини. Добувсь, як під Очаковим (Українські народні прислів'я та приказки: дожовтневий період / упоряд. В. Бобкова, Й. Багмут, А. Багмут. К. : Держвидав. худ. літ-ри, 1963. С. 205); В гирло Дніпра прибували, / А щоби коло Очакова, Кизикермені не полапали, – / То від гирла Дніпра степами-лісами маширували, / До Запорожжя прибували / І тут ся остали (Героїчний епос українського народу: хрестоматія / упоряд. та приміт. О. М. Таланчук, Ф. С. Кислого. К. : Либідь, 1993. С. 51).

Пешт, -а і -у (діал.). Місто в Угорщині (угор. Pest), стало частиною Будапешта після об'єднання з такими містами, як Буда й Обуда, нині східна, рівнинна частина столиці Угорщини. Як єм ішов з Будзина до Пешту, / Надибав-єм прекрасну невесту, / Она на ня: де, воячку, ідеш, / Де до заран на кватері будеш? (Лемківські народні пісні / упоряд. І. Майчик. К. : Музична Україна, 1970. С. 16).

Пилипець, -пця. Село в Україні, Хустський район Закарпатської області. У Пилипці діти кличуть вітця татом, а у нас – няньом (Чарівна торба: українські народні казки, притчі, легенди, перекази, пісні та прислів'я, записані від М. І. Шопляка-Козака / упоряд., передм., приміт. та слов. І. М. Сенька. Ужгород: Карпати, 1988. С. 11).

Досить помітну групу топонімів у фольклорних текстах становлять хороніми. Це можуть бути, по-перше, назви країн, держав, як реальних, так і вигаданих: **Китай**, -ю. Країна в Східній Азії; Китайська Народна Республіка (КНР). Трікі-трілі, трілі-тон, / Сіли троє у вагон, / Поїхали у Китай / Пити там солодкий чай (Дитячий фольклор / упоряд., передм. Г. В. Довженок. К. : Дніпро, 1986. С. 261).

Чорна держава, Чорної держави. Казкова держава, в якій усе, що довкола, чорне. «Через те, мабуть, і держава зветься Чорною, бо тут усе чорне», – думає Юрко (Героїко-фантастичні казки / упоряд., передм. та приміт. І. П. Березовського. К. : Дніпро, 1984. С. 306).

По-друге, найменування історико-географічних регіонів України та інших країн: **Буковина**, -и. Історико-географічний регіон України, розташований на українсько-румунському пограниччі; нині це майже вся Чернівецька область України і частина Сучавської області Румунії. Ай виріс я, гарний хлопчик, при своїй родині / Та й весело розвивався в нас на Буковині (Буд здрава, землице: укр. народні пісні про еміграцію / упоряд., вступ. ст. і приміт. С. Й. Грици. К. : Муз. Україна, 1991. С. 42);

Покуття, -я. Історико-географічний регіон України, що займає східну частину сучасної Івано-Франківської області. Вони були такі гожі умільці, що до пари їм на цілому Покутті ніхто не відшукав би: на що очима раз поглянуть, те й руками зроблять (Чарівне горнятко: казки / упоряд. С. Далавурак, М. Івасюк. Ужгород: Карпати, 1971. С. 195);

Сибір, -у. Історико-географічний регіон Євразії, що має холодний клімат, розташований в азійській частині Росії. Забирають дітей України, / Засилають в далекий Сибір,— / Щоб не чули, як плаче Вкраїна, / І не сміли вертатись відтіль... (Дожилася Україна... Нар. творчість часів голодомору і колективізації на Україні / збір. і прокомент. І. Бугаєвич. К. : Укр. письменник, 19993. С. 20); То царі і князі один до одного / словами промовляли, / Та Семена Палія з Сибіру на Москву / висилали (Думи / упоряд. текст., вступ. ст., приміт. та ком. Г. А. Нудьги. К. : Рад. письменник, 1969. С. 304).

По-третє, назви різних адміністративно-територіальних одиниць: **Коломийський повіт**, Коломийського повіту. Історична адміністративна одиниця на українських землях, що в різні часи входила до складу різних державних утворень (Австро-Угорщини, ЗУНР, Польщі, Третього Райху, УРСР). Піп весело сказав: – Радуйся, добрий чоловіче, твій бик аж перевчився і став уже старостою Коломийського повіту (Чарівне горнятко: казки / упоряд. С. Далавурак, М. Івасюк. Ужгород: Карпати, 1971. С. 5);

Угоцька вармедь, Угоцької вармеді Історична адміністративно-територіальна одиниця в північно-східній частині Угорського королівства (угор. Ugocsa vármegye), найменший за розміром комітат Угорського королівства з адміністративним центром у місті Севлюш (нині місто Виноградів), що існував до 1920 року. Сьогодні значна частина цієї території входить до складу Закарпатської області України і частково до Румунії. Інша назва Угочанський комітат. А інші вармеді – Угоцька, Ужанська мусили сіль купувати (Чарівна торба: укр. народні казки, притчі, легенди, перекази, пісні та прислів'я, записані від М. І. Шопляка-Козака / упоряд., передм., приміт. та слов. І. М. Сенька. Ужгород: Карпати, 1988. С. 20).

Значне поширення в аналізованих текстах фольклору мають гідроніми. Найбільш представлені в українській усній народній творчості назви річок. Подамо далі кілька прикладів лексикографування таких географічних найменувань.

Базавлук, -а. Річка, що протікає у південній частині Дніпропетровської області (Кам'янський, Криворізький та Нікольський райони); права притока Дніпра (басейн Чорного моря). Вже ж на річці Базавлуці і москалі стали, / Славні ж хлопці-запорожці пили та гуляли (Героїчний епос українського народу: хрестоматія / упоряд. та приміт. О. М. Таланчук, Ф. С. Кислого. К. : Либідь, 1993. С. 164); **Черемош**, -у. Права найбільша притока Пруту (басейн Дунаю), річка, що тече в Українських Карпатах (на Буковині й Гуцульщині). Жив собі на світі бідний гуцул, якого називали у селі Кушніриком. Одного дня він полоскав у Черемоші баранячу шкіру (Казки Буковини / упоряд. М. Г. Івасюка, В. С. Басараба. Ужгород: Карпати, 1973. С. 5).

Крім потамонімів, фіксуємо незначну кількість пелагонімів, що цілком, зрозуміло, морів у світі значно менше, ніж річок, а також невелику кількість лімонімів. Наприклад, **Адріятика**, -и. Інші варіанти назви: Адріатика, Адріатичне море. Північна частина Середземного моря, розташована між Апеннінським і Балканським півостровами. Та він, перейшов усю Боснію та Герцеговину, в Адріатиці онучі прав, під Стамбулом турка бив, а тут, ади, від страху перед якимось нестриженим ведмедем на дереві сидить! (Чарівне горнятко: казки / упоряд. С. Далавурак, М. Івасюк. Ужгород: Карпати, 1971. С. 52); **Азовське море**, Азовського моря. Внутрішнє море басейну Атлантичного океану, сполучене з Чорним морем вузькою Керченською протокою; омиває в Україні Донецьку, Запорізьку, Херсонську області та Автономну Республіку Крим, на сході – Росію. На Азовському морі рибальчили якісь загожі люди, які один одного й не знали (Героїчний епос українського народу: хрестоматія / упоряд. та приміт. О. М. Таланчук, Ф. С. Кислого. К. : Либідь, 1993. С. 219); **Прокляте озеро**, Проклятого озера. Казкове озеро, що становить значну небезпеку для людини, оскільки затягує хвилями в безодню. Але по дорозі прийшло цареві в голову позбутися красеня. І повіз гуцуляка до Проклятого озера (Казки Буковини / упоряд. М. Г. Івасюка, В. С. Басараба. Ужгород: Карпати, 1973. С. 175).

Більш-менш помітну групу становлять ще ороніми: **Бескид**, -у. Бескиди. Система гірських хребтів, що знаходиться в північній смузі Карпат, у межах Чехії, Словаччини, Польщі та України. Бойки живуть за Бескидом (Чарівна торба: українські народні казки, притчі, легенди, перекази, пісні та прислів'я, записані від М. І. Шопляка-Козака / упоряд., передм., приміт. та слов. І. М. Сенька. Ужгород: Карпати, 1988. С. 11); Втікачі від панщини знайшли під Бескидами файні місця і лишилися господарювати, хижі будувати (Там само, С. 17); Робили сіно на Бескиді, і почали надходити густі хмари (Там само, С. 38). **Граб**, -у (полонина). Вершина в Українських Карпатах (гірський масив Полонина Боржава, Закарпатська область). Якось на полонину Граб, де вівчарили зубаничові сини, прийшли розбійники (Чарівна торба: українські народні казки, притчі, легенди, перекази, пісні та прислів'я, записані від М. І. Шопляка-Козака / упоряд., передм., приміт. та слов. І. М. Сенька. Ужгород: Карпати, 1988. С. 17). Зрідка трапляються в аналізованих текстах інші топонімічні одиниці (дримоніми, дромоніми, інсулоніми, домоніми).

Висновки. В україністиці сьогодні відсутні більш-менш повноцінні спроби лексикографічної репрезентації мовних особливостей фольклору. Поки що ми маємо поодинокі спроби лексикографування мовних

фактів української усної народної словесності. З огляду на те, що мова фольклору становить своєрідну й досить значну й потужну форму національної мови, яка суттєво впливала на постання й подальше викристалізування усної та писемної форми мови українського народу, вона, безперечно, має стати об'єктом систематичного лексикографічного опису, а власні географічні найменування, що наявні в текстах усної народної творчості, мають посісти належне місце у відповідних словникових розробках. У зв'язку з цим украї актуальним завданням для української лінгвофольклористики і лінгвістики загалом є розробка методологічних засад лексикографічного опису як онімів, так й інших мовних одиниць, наявних у текстах фольклору. Сподіваємося, що запропоновані нами в цій статті зразки параметризації фактів усної народної словесності, бодай частково заповнять ту суттєву прогалину, яка наявна сьогодні в українській мовознавчій науці.

Список використаних джерел:

1. Беценко Т. П. Естетика мови українських народних дум: текстово-образні одиниці. Суми: ВВП «Мрія-1», 2017. 140 с.
2. Дубина Н. М. Функції топонімів у веснянках // Записки з ономастики: зб. наук. пр. Одеса: Астропринт, 2000. Вип. 4. С. 47–54.
3. Дядишева-Росовецька Ю. Б. Гідроніми як лінгвофольклористичне джерело // Одеський лінгвістичний вісник. 2017. Спецвипуск. С. 59–61.
4. Кметь І. Лінгвокраїнознавчий словник власних назв української мови. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2016. вип. 8 : Назви храмів, зошит 7. 48 с.
5. Колесник Н. Структура статті в словнику фольклоронімів (на матеріалі бурлацьких та наймитських пісень) // Наук. вісник ССНУ ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. 2014. № 2. С. 7–14.
6. Колесник Н. Теоретичні підвалини та принципи лексикографічного опрацювання фольклоронімів // И слово ваше отзовётся: сб. научн. тр. К. : Изд. дом Д. Бурого, 2012. С. 235–242.
7. Лукаш Г. П. Словник конотативних власних назв. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2017. 280 с.
8. Процик І. Лінгвокраїнознавчий словник власних назв української мови в навчальній лексикографії для чужоземців // Вісник Львів. ун-ту. Серія філологічна. 2011. Вип. 52. С. 388–394. DOI: 10.30970/vpl.2011.52.3207.
9. Сокил-Клепар Н. Мікротопоніми в усній народній словесності // Вісник Львів. університету. Серія філологічна. 2020. Вип. 72. С. 193–199. DOI: 10.30970/vpl.2020.72.10921.

References:

1. Betsenko, T. P. (2017). Estetyka movy ukrainykykh narodnykh dum: tekstovo-obrazni odynytsi [Aesthetics of the language of Ukrainian national dumas: textual and figurative units]. Sumy: Mriia-1. 140 p. [in Ukrainian].
2. Dubyna, N. M. (2000). Funktsii toponimiv u vesniankakh [Functions of toponyms in freckles]. Zapysky z onomastyky: zbirnyk naukovykh prats [Notes on onomastics]. Odesa: Astroprynt, issue 4, pp. 47-54. [in Ukrainian].
3. Diadyshcheva-Rosovetska, Yu. B. (2017). Hidronimy yak linhvofolklorystychno dzherelo [Hydronyms as a linguistic folkloristic source]. Odeskyi linhvistychnyi visnyk. Odessa, special issue, pp. 59–61. [in Ukrainian].
4. Kmet, I. (2016). Linhvokrainoznavchyi slovnyk vlasnykh nazv ukrainskoi movy [Linguistic Dictionary of Proper Names of the Ukrainian Language]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, issue 8: Nazvy khramiv, notebook 8. 48 p. [in Ukrainian].
5. Kolesnyk, N. (2014). Struktura statyi v slovnyku folkloronimiv (na materialy burlatskykh ta naimytskykh pisen) [The structure of the article in the dictionary of proper folklore names (based on the material of songs of burlaks and hirelings)]. Naukovyi visnyk SYENU imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Movoznavstvo. Lutsk, 2, pp. 7–14. [in Ukrainian].
6. Kolesnyk, N. (2012). Teoretychni pidvalyny ta pryntsyipy leksykohrafichnjo opratsiuvannia folkloronimiv [Theoretical foundations and principles of lexicographic processing of proper folklore names]. I slovo vashe otzoyotsya: sbornik nauchnykh trudov [And your word will respond: a collection of scientific papers]. Kyiv: Izd. dom D. Burago. [in Ukrainian].
7. Lukash, H. P. (2017). Slovyk konotatyvnykh vlasnykh nazv [Dictionary of connotative proper names]. Vinnytsia: DonNU imeni Vasylia Stusa. 280 p. [in Ukrainian].
8. Protsyk, I. (2011). Linhvokrainoznavchyi slovnyk vlasnykh nazv ukrainskoi movy v navchalnii leksykohrafii dlia chyzhozemtsiv [Linguistic Dictionary of Proper Names of the Ukrainian Language in educational lexicography for foreigners]. Visnyk Lvivskoho universitetu. Serii filolohichna, issue 52, pp. 388–394. DOI: 10.30970/vpl.2011.52.3207. [in Ukrainian].
9. Sokil-Klepar, N. (2020). Mikrotoponimy v usnii narodnii slovesnosti [Microtoponyms in oral folk literature]. Visnyk Lvivskoho universitetu. Serii filolohichna, issue 72, pp. 193–199. DOI: 10.30970/vpl.2020.72.10921. [in Ukrainian].